

Tarptautin# Algirdo Juliaus Greimo kūrybos receptija

Broden, Thomas F

Tarptautin# Algirdo Juliaus Greimo kūrybos receptija

Semiotika, vol. 16, 2021

Vilniaus Universitetas, Lituania

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=695073842002>

DOI: <https://doi.org/10.15388/Semiotika.2021.10>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

Tarptautinė Algirdo Juliaus Greimo kūrybos recepcija

La réception internationale de l'oeuvre d'Algirdas Julien Greimas

Thomas F Broden broden@purdue.edu
Purdue University, Lithuania

Summary: Šiame straipsnyje aptariamos kelionės, mainai ir vertimai, siekiant atskleisti tarptautinį Algirdo Juliaus Greimo kūrybos poveikį, išryškinti svarbiausius veiksnius, prisidėjusius prie kalbininko ir semiotiko idėjų sklaidos užsienyje. Dauguma Greimo metodo tyrimų skirta būtent Prancūzijai, kur jis dėstė ir vadovavo tyrimų grupei, ir publikacijoms prancūzų kalba, kuria dažnai pirmiausia skelbė savo semiotinius darbus, o šioje studijoje orientuojamasi į jo atradimų plėtojimą kitose šalyse ir kitomis kalbomis. Sociokultūrinės istorijos, tarptautinių ryšių ir intelektualinės istorijos elementai ryškina kontekstą, kuriame buvo plėtojamas Greimo projektas, ir jo paplitimą įvairiose šalyse. Prancūzijos santykiai su kitomis šalimis leidžia išskirti tris stambesnius vienetų, apibūdinančius Greimo projekto recepciją: kiekviename jų aptariami du pavyzdiniai regionai. Pirmiausia apžvelgiamos giminiškos Prancūzijai romanų kultūros, išsamiausiai Italija ir Lotynų Amerika. Antrajam vienetui priklauso šalys, nuolat esančios prancūzų visuomenės akiratyje – germanų kalbų teritorija (anglofoniška Amerika ir vokiškai kalbančios šalys). Trečiajai triptiko daliai priskirtos šalys, kurių santykiai su Prancūzija yra tolimesni. Greimo veiklos metais tai buvo Rusija-SSRS ir Kinija. Straipsnyje stengiamasi įvertinti, kokį poveikį Greimui priimti užsienyje darė institucinės struktūros, asmeniniai ryšiai, sociokultūrinė istorija ir kontekstas, taip pat prancūzų kalbos pedagoginis ir sociolingvistinis statusas. Pasaulinės Greimo kūrybos recepcijos analizė leidžia atskleisti veiksnius, nuo kurių priklauso semiotikos sklaida visame pasaulyje.

Keywords: Greimas, semiotika, recepcija, struktūralizmas.

Résumé: Cet essai adopte la perspective centrée sur les voyages, les échanges et la traduction pour étudier l'impact international de l'oeuvre d'Algirdas Julien Greimas. L'étude s'attache à mettre en évidence les facteurs clés qui ont affecté la diffusion des idées du linguiste et sémioticien à l'étranger. La plupart des recherches sur ses méthodes se concentrent à juste titre sur la France, où il a enseigné et développé son groupe de recherche, et sur les publications en français, langue initiale et la plus utilisée pour les travaux dans ce domaine. En revanche cette étude explore plutôt la propagation de ses innovations dans d'autres pays et langues. Des éléments d'histoire socioculturelle, de relations internationales et d'histoire intellectuelle esquissent le contexte dans lequel son projet s'est élaboré et s'est étendu à différents pays.

Les relations entre la France et les autres pays pointent trois grandes catégories dans la réception que connaît le projet greimassien, pour chacune desquelles cette étude se concentre sur deux régions prises comme exemples. L'article examine d'abord les cultures qui manifestent les affinités les plus étroites avec la France à savoir celles romanes, en étudiant de plus près l'Italie et l'Amérique latine. La deuxième catégorie comprend des pays qui jouissent de convergences moindres mais toujours appréciables avec la société française. Il s'agit des zones de langues germaniques, pour lesquelles l'Amérique anglophone et les pays de langue allemande nous serviront d'exemples. Le dernier panneau du triptyque explore des pays qui entretiennent des relations plus lointaines avec la France, notamment durant la carrière de Greimas, en se focalisant sur la Russie-l'URSS et la Chine. La conclusion tente d'évaluer à quel point des

Semiotika, vol. 16, 2021

Vilniaus Universitetas, Lithuania

Recepción: 31 Marzo 2021
Aprobación: 31 Marzo 2021

DOI: <https://doi.org/10.15388/Semiotika.2021.10>

Redalyc: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=695073842002>

facteurs tels que les structures institutionnelles et les contacts personnels, l'histoire et le contexte socioculturels et le statut pédagogique et sociolinguistique du français exercent effectivement un impact sur son accueil à l'étranger. L'analyse de la réception mondiale de l'œuvre de Greimas permet de découvrir les facteurs qui conditionnent la propagation de la sémiotique dans le monde entier.

Mots clés: Greimas, sémiotique, réception, structuralisme.

1. Įvadas

1.1. Transatlantinis preliudas

1975 m. gegužę šeši jauni perujiečiai nusprendė įkurti Peru semiotikos asociaciją ir prašyti, kad ji būtų priimta į Tarptautinę semiotikos asociaciją¹. Įdomu, kad tuo metu jie gyveno ne savo gimtojoje šalyje, o Paryžiuje, kur rašė disertacijas Aukštųjų visuomenės mokslų studijų mokykloje (l'École des Hautes Études en Sciences Sociales – EHESS), vadovaujami Algirdo Juliaus Greimo, kuris asmeniškai palaikė jų naująją organizaciją. Tais pačiais ir ateinančiais metais kartu su kitais Greimo studentais perujiečiais jie įsteigia semiotinių tyrimų kursus, studijų programas ir tyrėjų grupes visuose trijuose didžiausiuose Limos universitetuose.

Po dešimties metų septynetas doktorantų iš Argentinos, Meksikos, Peru ir Venesuelos susipažįsta lankydami Greimo seminarą EHESS. Jie nusprendžia Prancūzijos sostinėje įsteigti institucinę Lotynų Amerikos semiotikos grupę kaip ne pelno prancūzų asociaciją, atitinkančią jų bendrus interesus ir vis intensyvėjančią sąveiką. Tarp suvažiavimų Meksikoje ir Argentinoje 1986 m. įvyksta pirmasis tarptautinis Lotynų Amerikos semiotikų kolokviumas Paryžiuje Lotynų Amerikos namuose Saint-Germaino bulvare. Greimas pasako atidarymo kalbą, po kurios pranešimus skaito keturiasdešimt jo studentų, atvykusių iš Lotynų Amerikos, taip pat iš Danijos, Prancūzijos, Italijos, Libano, Portugalijos.

„Kaip tai nutiko, kad tarsi Julio Cortázar'o romane *Žaidžiamieji klases .Rayuela*) pirmieji Lotynų Amerikos semiologai susitiko Paryžiuje?“ vėliau klausė viena iš jų (Escudero Chauvel 2006). Dėl kokių bendresnių ilgalaikių tendencijų jie įsteigė savo semiotines institucijas Paryžiuje, o ne tik Bogotoje, Karakase, Limoje, Meksike, Puebloje ir Rosarijuje? Koks Greimo ir jo seminaro vaidmuo šiuose sąryšiuose ir veiksmuose? Šiuo straipsniu bandoma atsakyti į šiuos ir į kitus su tuo susijusius klausimus. Tai padės aprašyti ir suprasti pasaulinę Greimo kūrybos recepciją ir atskleisti veiksnius, nuo kurių priklauso semiotikos sklaida visame pasaulyje.

1.2. Epistemologija, pagrįsta kelionėmis, vertimais ir sklaida

Nuo praėjusio amžiaus pabaigos idėjų istorijos tyrimai ryškina kognityvių praktikų kultūrinius, istorinius ir fizinius ypatumus. Veikiami sociokultūrinės istorijos, antropologijos ir pažinimo sociologijos, idėjų ir mokslų istorikai aprašo atradimus, išradimus, išmanymą kaip socialinius procesus, atsirandančius kryžiuojantis veiksniais, susijusiems su

vietomis, laiku, asmeniniais interesais. Per pastaruosius du dešimtmečius poreikis tirti žinojimo plitimą ir lokalizaciją sukėlė semiotinį posūkį, orientuotą į „komunikacijos pokyčius ir vertimo praktikas“ (Secord 2004: 656). Ši perspektyva leidžia atsirasti tokioms priegoms kaip tarptautinė istorija, [idėjų] perdavimo analizė, kryžminė istorija, antropologija, apibrėžiama kaip „vertimo studijos“. Visos jos pabrėžia kelionių ir tarptautinių maršrutų, tarpininkavimo ir sąlyčio zonų, taip pat konfrontacijos, transpozicijos ir kreolizacijos procesų reikšmę. Be to, jos pasitelkia ir globalizacijos tyrimus, kuriais siekiama išplėsti ir pajvairinti geografinius akiračius tarpregioninėmis, tarpkontinentinėmis, postkolonijinėmis erdvėmis ir įtrūkiais.

Naujos minties, naujo metodo ar įrankio recepcijai reikia, kad priėmėjas pats klaustų, tirtų ir būtų viskam atviras. Kita vertus, kiekvienos kelionės potencialą, mainus ir individualią interpretaciją lemia socialinė-istorinė dinamika, instituciniai rėmai, kultūrinės tendencijos.

1.3. Greimas pasaulyje

Šiame straipsnyje aptariamos kelionės, mainai ir vertimai, siekiant atskleisti tarptautinį Greimo kūrybos poveikį. Atvejo analizė intelektualiniame ir tarptautiniame kontekste išryškina svarbiausius veiksnius, prisidėjusius prie kalbininko ir semiotiko idėjų sklaidos užsienyje. Dauguma Greimo metodo tyrimų skirta būtent Prancūzijai, kur jis dėstė ir vadovavo tyrimų grupei, ir publikacijoms prancūzų kalba, kuria dažnai pirmiausia skelbė savo semiotinius darbus, o šioje studijoje orientuojamasi į jo atradimų plėtojimą kitose šalyse ir kitomis kalbomis.

Remiamės savo tyrimais ir asmeniniu bendravimu su kolegomis: tai padeda aprašyti tiesioginius Greimo ryšius su užsienio intelektualais, patikslinti jo tekstų vertimo apimtį ir chronologiją, apibūdinti jų recepciją, taip pat ir jo įkvėptas įvairias institucines struktūras. Dokumentai ir pokalbiai teikia informacijos apie semiotiko dalyvavimą daugelyje pasaulio šalių vykusiose konferencijose ir seminaruose, taip pat apie jo doktorantų, įstojusį į EHESS, tautybę. Sociokultūrinės istorijos, tarptautinių ryšių ir intelektualinės istorijos elementai ryškina kontekstą, kuriame buvo plėtojamas Greimo projektas, ir jo paplitimą įvairiose šalyse. Iš tiesų, Greimo darbų tarptautinis poveikis yra glaudžiai susijęs su visuotinesniu domėjimusi vakarietiškomis idėjomis, prancūzų kalba ir kultūra, o ypač su struktūralizmu. Prancūzų kalbos vartojimas, jos mokymasis pasirodo kaip reikšmingas veiksnys: jis drauge yra įsipareigojimo prancūzų kultūrai požymis ir skatuly, padedantis suprasti kokią nors Greimo paskaitą arba straipsnį, juos išversti arba diskutuoti su juo. Šiame kontekste svarbiausi yra du gretutiniai veiksniai: jo semiotikos institucionalizacija ir asmeniniai ryšiai (pavyzdžiui, Greimo gyvenimo metais didesnę dalį jo knygų išvertė mokslininkai, lankę jo seminarą).

Prancūzijos santykiai su kitomis šalimis leidžia išskirti tris stambesnius vienetus, apibūdinančius Greimo projekto recepciją; kiekvienoje jų aptarsime du pavyzdinius regionus. Pirmiausia apžvelgsime giminiškas Prancūzijai romanų kultūras, išsamiausiai Italiją ir Lotynų Ameriką.

Antrajam vienetui priklauso šalys, ne tokios artimos prancūzų visuomenei, bet vis dėlto nuolat esančios jos akiratyje. Turime galvoje germanų kalbų teritoriją: anglofonišką Ameriką ir vokiškai kalbančias šalis. Trečiajai triptiko daliai priskyrėme šalis, kurių santykiai su Prancūzija yra tolimesni. Greimo veiklos metais tai buvo Rusija-SSRS ir Kinija. Stengėmės įvertinti, kokį poveikį Greimui priimti užsienyje darė institucinės struktūros, asmeniniai ryšiai, sociokultūrinė istorija ir kontekstas, taip pat prancūzų kalbos pedagoginis ir sociolingvistinis statusas.

Nors šiame straipsnyje apžvelgsime tarptautinę Greimo semiotikos recepciją, galima priminti jo reikšmingus istorinės leksikologijos, lingvistinės semantikos ir lyginamosios mitologijos tyrimus. „Larousse“ leidykloje pasirodė kelis kartus perleisti Greimo parengti senosios ir vidurinėsios prancūzų kalbos žodynai, Greimas lietuviškai parašė daugybę publicistinių straipsnių apie literatūrą ir kultūrą, skirtų plačiajai auditorijai. Iš viso jis paskelbė vienuolika savo knygų ir buvo penkių knygų bendraautoris, sudarė du kolektyvinius rinkinius, buvo penkių rinkinių vienas iš sudarytojų, be to, išspausdino per šimtą mokslinių publikacijų periodiniuose leidiniuose arba kolektyviniuose rinkiniuose ir apie porą šimtų straipsnių lietuvių kalba (žr. Broden 2017).

Suprantama, kad, siekiant įgyvendinti mūsų sumanymą, reikėtų pasitelkti viso šiuolaikinio pasaulio kultūros idėjų istoriją, bet tai ne mūsų galioje. Vis dėlto pabandydysime suformuluoti problemas ir nurodyti galimą jų sprendimą, nubrėždami tam tikras gaires, išskeldami hipotezes ir pažymėdami klausimus, kurie, tikėkimės, galėtų praversti būsimuose tyrimuose. Be paskelbtų mokslinių darbų, remsimės archyviniais dokumentais, taip pat savo pokalbiais ir asmeniniu bendravimu su Greimu, jo vertėjais, leidėjais, bendradarbiais, su įvairiais tiriamų kultūrų žinovais².

2. Romanų kalbos: Italija ir Lotynų Amerika

2.1. Greimo Paryžiaus seminaras ir romanų kalbos

Po šešiolikos metų dėstymo Aleksandrijoje, Ankaroje, Stambule ir Puatjė 1965 m. Greimas prisideda prie Barthes'o, Bourdieu, Braudelio ir kitų mokslininkų, susibūrusių Paryžiuje Praktinės aukštųjų studijų mokyklos (1975 m. pavadintos EHESS) VI sekcijoje. Aukštąjį Prancūzijos mokslą, daugiau nei visą šimtmetį po Napoleono buvusį pavyzdžiu kitoms šalims, ėmė lenkti prūsiškoji, o vėliau amerikietiškoji sistema. Kai Greimas 1985 m. išėjo į pensiją, užsienio studentai sudarė 14 proc. įstojusiujų į Prancūzijos universitetus.

Greimo seminaras buvo semiotikos plėtojimo ir sklaidos laidininkas. Iš dalies dėl to, kad veikė pasaulinio intelektualinio gyvenimo centre, neatsiejamame nuo šlovingo kultūrinio Prancūzijos paveldo, ir todėl, kad čia buvo bendraujama prestižine prancūzų kalba, kas savaitę jis sutraukdavo tyrėjus, atvykusius iš viso pasaulio (per metus jų susidarydavo

per šimtą). Po seminaro pokalbiai buvo tęsiami šalimais esančioje kavinėje, veikė įvairios gretutinės dirbtuvės. Šis kolektyvinis mokslinis sambūris darosi kritiškesnis aštuntuoju dešimtmečiu, kai Greimas ir jo grupė imasi kompleksinių studijų, kurių sąvokoms ir terminams įsiminti, kad jos taptų patikimais įrankiais, reikia intensyvaus ilgalaikio mokymosi. 1977 ir 1985 metais užsieniečiai studentai sudaro maždaug tris ketvirtadalius į EHESS įsirašiusių naujų doktorantų, atvykusių iš šešių žemynų ir atstovaujančių trisdešimčiai tautybių.

Gausios lotynų amerikiečių bendruomenės nuo seno glaudžiai bendrauja, dažnai mokosi iš prancūzakalbių mąstytojų ir vertina Paryžių kaip svarbiausią meno ir idėjų centrą. 1965–1985 metais Prancūzijos bendrasis vidaus produktas nuo trijų iki penkiolikos kartų viršijo Lotynų Amerikos šalių BVP ir buvo didesnis nei Italijoje. Romanų kalbų giminingumas lengvina vertimus, nors kiekviena jų turi savo idiomų ir kalbinę terminiją kelia tam tikrų sunkumų.

2.2. Italija

1950–1960 metais italų mokslininkai humanitarai, siekiantys įveikti arba atnaujinti Benedetto Croce istorizmą ir estetiką, stebi alternatyvias stilistikos, tekstų kritikos ir kalbų istorijos kryptis ir atidžiai domisi naujausiomis diskusijomis apie masinę komunikaciją ir meninį avangardą. Juos taip pat veikia prancūzų struktūralizmas, Amerikos semiotikai Charles'as S. Peirce'as ir Charles'as W. Morrisas, informacijos teorija. Italijos intelektualiniai mainai su Prancūzija reikšmingi nuo seno. Pradedant 1966 m. verstiniai Roland'o Barthes'o tekstai ir mokslinės bei populiarizuojančios publikacijos greta Umberto Eco tekstų apie estetiką, moderniąją literatūrą ir vizualinę komunikaciją daro semiotiką Italijoje reikšmingesnę nei kur kitur pasaulyje.

Beveik trys ketvirtadaliai Italijos vidurinių mokyklų moksleivių 1960 m. mokosi prancūzų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos, palyginti su mažiau nei ketvirčiu besimokančiųjų anglų kalbos. Prancūzų ir anglų kalbos santykis apsiverčia aštuntuoju dešimtmečiu, kaip tai nutinka ir Lotynų Amerikoje. Kita vertus, iki 1985 m. *laurea* yra aukščiausias laipsnis filologijoje, ir tai skatina daugelį šalies intelektualų rašyti disertaciją Paryžiuje. Po Antrojo pasaulinio karo jie rašo iš pradžių vadovaujami filosofų egzistencialistų, paskui Lévi-Strausso, dar vėliau (greta kitų) Barthes'o, Gilles'o Deleuze'o, Jacques'o Derrida, Michelio Foucault, Greimo, René Thomo.

Paolo Fabbri, Greimo mokinys nuo 1967 m., atsižvelgdamas į italų domėjimąsi semiotika, skaito paskaitas apie Greimo metodą Urbine, Bolonijoje, Palerme, Milane ir Venecijoje. Jis renkasi teorines temas, kurios praverčia dirbant su greimiškąja tyrimo grupe.

Greimas moksliniais tikslais lankėsi Italijoje dvylika kartų – Kaljaryje, Florencijoje, Milane, Padujoje, Palerme, Pizoje, Romoje ir Urbine, dvi jo viešnagės truko ilgiau nei mėnesį. 1970–1971 metais, vadovaudamas jo įkurtam tarptautiniam semiotikos ir kalbotyros centrui Urbine, jis parengia ir vykdo vasaros programą, organizuoja periodinius leidinius,

kuriuose keletą dešimtmečių vyksta tarptautinės semiotikų diskusijos, aptariami atradimai ir naujos metodologijos. Italijoje ir kitur su mažomis išimtimis jis bendrauja prancūziškai, tik su lietuviais – lietuviškai.

Pirmoji Greimo monografija visų pirma išverčiama į italų kalbą, ir kitos knygos išverčiamos į italų kalbą anksčiau nei į kitas kalbas. Pradedant *Struktūrinė semantika*, į italų kalbą išversta beveik visa Greimo semiotika, iš viso vienuolika knygų ir dvylika straipsnių. Dauguma vertėjų yra lanke Greimo seminarą ir / arba studijavę drauge su Fabbri. Beveik visi vertimai pasirodė praėjus maždaug trejiems metams nuo prancūziško originalo. Daugelį dešimtmečių Fabbri, jo mokiniai ir kiti italai laidavo reikšmingą Greimo idėjų vietą Italijos universitetiniuose kursuose, kolokviumuose ir semiotinėse publikacijose.

Daugelis italų greimininkų studijavo filosofiją ir domėjosi estetika, scenos menais arba kalbiniais mokslais – kaip Umberto Eco. Iš Greimo jie perėmė polinkį abstrahuoti ir pastangas konstruoti koherentinę autonomišką teoriją ir terminiją. Tuo tarpu Eco darbuose laikomasi labiau tradicinių filologinių ir mokslinių normų. Eco raštuose Greimas tebelieka *Struktūrinės semantikos* autorius (žr., pvz., Eco 1986: 189–201), o italai greimininkai žvelgia į jo semiotikos visumą pabrėždami jos generatyvumo sampratą, interpretacinę perspektyvą, kuri visai kitokia nei Peirce'o ir Eco palaikoma. Kai kurie studijavo Bolonijoje su Eco ir jo asistentais, paskui su Greimu arba jo mokiniais Prancūzijoje, prieš gaudami universitetinius postus Italijoje ar frankofoniškose europinėse institucijose. Italų semiotikai akivaizdžiai prisidėjo prie greimiško pasijų, rinkodaros, vizualumo, dizaino, praktikų tyrimo. Jie pasinaudojo semiotikos sąsajomis su sociologija ir antropologija, išplėtojo naujovišką požiūrį į estetiką, sakymą vizualiosiose medijose, skaitmenines technologijas ir populiariąją kultūrą, įskaitant gastronomiją (žr. Gianfranco Marrone parengtą bibliografiją Marrone 2011: 179–187).

2.3. Lotynų Amerika

Pietinės Naujojo pasaulio šalys pasirodė palanki dirva prancūzų idėjoms, sklindančioms iš kitapus Atlanto, nusveriančioms stiprią istorinę kitų europinių galių įtaką ir įrodančioms romanų kultūrų ryšių reikšmingumą. Devynioliktajame amžiuje 1789 metų dvasia ir aukštas Prancūzijos mokslo lygis lemia didelį šios šalies poveikį. Tam tikro elito sukurtas ir primestas toponimas Lotynų Amerika nurodo didelį regioną, kurį tam elitui pavyksta įtraukti į prancūzų įtakos sritį nepriklausomai nuo ankstesnių šio regiono kolonijinių šeiminkų, Jungtinių Valstijų ir vietinių tų kraštų gyventojų. Lotynų Amerikos intelektualai, menininkai keliauja į Paryžių pasisemti naujų idėjų, baigti savo studijų ir įgyti pasaulinį pripažinimą. Pasak semiotiko Raúlo Dorra, „išmokti kalbėti prancūziškai ir pažinti Paryžių buvo apsišvietusio lotynų amerikiečio idealas. Paryžius buvo laikomas apskritai visų menų ir humanitarinių mokslų sostine“³.

Kalbininkai ispanakalbėje Amerikoje penktajame, o Brazilijoje septintajame dešimtmetyje perima pagrindines Ferdinando de Saussure'o idėjas. Po ankstesnės pozityvizmo ir egzistencializmo įtakos septintuoju dešimtmečiu pagrindine kryptimi Lotynų Amerikoje tampa struktūralizmas, populiarinamas studentų ir mokslininkų, grįžusių po studijų Prancūzijoje ir intensyviai skleidžiančių Naujajame pasaulyje vertimus į ispanų ir portugalų kalbas. Jaunieji lotynoamerikiečiai ieško struktūralizme strategijų, padedančių atnaujinti iš ankstesnio šimtmečio paveldėtas paradigmas, o vietiniai tų paradigmų gynėjai ryžtingai priešinasi naujam požiūriui.

Brazilijos atvejis yra ypatingas: penktoje pasaulio šalyje pagal gyventojų skaičių ir plotą gyvena pusė Pietų Amerikos gyventojų, jai tenka pusė žemyno ploto ir BVP. Stengiantis kuo greičiau visiškai perimti vakarietišką modernizmo ir naujovių modelį, 1934 m. įkuriamos naujos mokymosi institucijos, tarp jų San Paulo universitetas (USP), netrukus tapęs pirmuoju žemyno universitetu. Valstybė kvietėsi dėstytojus-tyrėjus europiečius, pirmiausia prancūzus, tarp kurių buvo jaunieji Rogeris Bastide'as, Fernandas Braudelis, Claude'as Lévi-Straussas. Brazilija tebėra viena iš nedaugelio pietinio pusrutulio šalių, turinčių aukšto lygio institucijų ir tyrėjų grupių, susijusių su Vakarų kultūrinėmis ir mokslinėmis tradicijomis. Septintojo dešimtmečio pabaiga ir aštuntasis dešimtmetis, be kita ko, pasižymi reikšmingu mokslo ir modernių technologijų atnaujinimu.

Praėjusiame šimtmetyje Brazilijoje ir visoje Lotynų Amerikoje su Prancūzija konkuruoja, o vėliau nustelbia kaip pagrindinį įkvėpimo šaltinį Jungtinės Amerikos Valstijos su savo labiau empirinėmis nuostatomis, technikomis ir praktikomis. Šios permainos paspartėja po Antrojo pasaulinio karo, ypač po 1980 metų. Vis dėlto elitas ir privilegijuotosios klasės tebekalba prancūziškai, maitinasi prancūzų kultūra, taip plėsdamos savo mainus, požiūrius ir atsispirdamos hegemoninei monolitinei ideologijai.

Aštuntajame dešimtmetyje Argentinos, Brazilijos, Čilės, Meksikos, Peru ir Venesuelos intelektualai domisi Greimo metodu, lanko jo seminarą ir jo vadovaujami gina disertacijas. Nuo 1977 iki 1985 metų daugiau nei ketvirtadalis naujų Greimo doktorantų, įrašytų į EHESS, yra atvykę iš Lotynų Amerikos, t. y. ne ką mažiau nei prancūzų, nors doktorantūros lygmens užsienio studentų iš šio regiono yra nedidelis procentas. Pasak argentinietės doktorantės Lucrecios Escudero Chauvel, „Greimo seminaras buvo pirmasis mokymosi centras, perėjimo ritualas, privalomas norintiems studijuoti semiotiką“ (Escudero Chauvel 2006: 17). Daugelis šių intelektualinių piligrimų atvyksta į Paryžių jau susipažinę su kalbotyra, antropologija, filosofija, ir tai atitinkamai kreipia jų tyrimus. Lotynų Amerikos semiotikams atrodė, kad jų regiono atvirumas naujovėms, svarus naudojimas nežodinėmis kultūrinėmis praktikomis ir visuomenės informavimo priemonių pasitelkimas yra puiki dirva semiotikai.

Greimas ir jo seminaras yra pagrindiniai jungiantys mazgai, leidę lotynoamerikiečiams plėtoti savuosius projektus ir kurti jungiančias

institucines struktūras, pavyzdžiui, šio straipsnio pradžioje paminėtas dvi semiotines asociacijas. Greimas kviečiamas į Lotynų Amerikos universitetus, organizuojami seminarai, centrai ir periodiniai leidiniai, skirti jo metodui, verčiami jo darbai. 1973 m. liepą ir 1975 m. lapkritį jis surengia dvi dideles paskaitų ir seminarų sesijas San Paulo universitete (USP) ir kituose San Paulo valstijos universitetuose, įkuria A. J. Greimo semiotinių studijų centrą, įsteigia brazilų semiotikos žurnalą *Significação – Revista Brasileira de Semiótica*. Palyginti pasakysime, kad per visą savo veiklą jis tik du kartus skaitė pranešimus gretimame Pirėnų pusiasalyje.

Struktūrinė semantika ir kuo ne visa Greimo semiotika buvo išversta į ispanų ir portugalų kalbas ir išleista dažniausiai prestižinėse leidyklose. Vienuolika jo knygų skaitoma ispaniškai ir tiek pat portugališkai, be to, šeši straipsniai ispaniškai ir penki portugališkai. Kai kurie ispanų vertėjai gyvena Europoje, kiti Lotynų Amerikoje, bet beveik visi vertimai pasirodo Ispanijoje, išskyrus Madridą, ir yra platinami kitose ispanakalbėse šalyse. Vertimai į portugalų kalbą leidžiami Brazilijoje, daugiausia San Paule, dažnai San Paulo universitete. Brazilai įsteigė nemažai institucinių struktūrų, tarp jų trylika studijų ir tyrimų grupių, organizavo gausybę kursų ir periodinių leidinių.

Tarp lotynų amerikiečių, besidominčių Greimo metodu, greta kalbininkų yra literatūros ir komunikacijos specialistų. Jie išvelgia šio metodo ir apskritai struktūralizmo galimybes, palaikančias jų pastangas atnaujinti esamus metodus, kritikuoti ideologiją, tirti naujas medijas, analizuoti ir eksperimentinę literatūrą, ir tradicinius pasakojimus bei sakytinę tradiciją. Siekdami analizuoti savo visuomenes, aprėpiančias įvairias kultūras, kalbas, rases, ir reaguodami į regioną krečiančius dramatiškus politinius įvykius, Lotynų Amerikos semiotikai pasitelkia epistemologinį akiratį, vienijantį vidinius ir išorinius teksto veiksnius, socialinius komunikacijos analizės instrumentus, pavyzdžiui, tekstų gamybą, apykaitą, vartojimą, ir dažnai suka etnosemiotikos ir sociosemiotikos linkui.

Daugelį dešimtmečių lotynoamerikiečiai gilinaisi į naują semiotinę problematiką, stiprina tarpdisciplininį dialogą su kalbotyra, retorika, komunikacija, rinkodara. Kai kurie tiesiog plėtoja pačią Greimo semiotiką, o kiti integruoja savo idėjas į tyrimus, jungiančius kalbotyrą, diskurso analizę, pragmatiką, socialinę teoriją ir / arba psichoanalizę.

2.4. Apibendrinantis požiūris į romanų kultūras

Intelektualai, kalbantys romanų kalbomis, asmeniškai bendraudami su Greimu, sukūrė veiksmingas institucines struktūras, padedančias sustiprinti jų sąveiką ir plėtoti savo mokslinius projektus. Bolonijoje, Limoje, Palerme, Puebloje ir San Paule skaitomuose kursuose, rengiamuose kolokviumuose, spausdinamuose straipsniuose skleidžiamos ir plėtojamos Greimo idėjos. Kalbos moksluose, tarp jų stilistikoje ir pragmatikoje, *Struktūrinė semantika* skatina diskurso tyrimus, peržengiančius sakinio ribas (žr. Rastier 1987, Eco 1986). Šiandien Lotynų Amerikos teritorijos tebėra itin dinamiškas daigynas

plėtojant Greimo paskatintas naujas semiotikos kryptis, pagrįstas Greimo semiotikos principais. Beje, iš to susiformavo tyrėjų grupės, kurios susivienijo į 2019 m. įkurtą Romanų semiotikos federaciją.

Į detalesnę tyrimą reikėtų įtraukti ir, pavyzdžiui, Rumunija, vienintelę frankofonišką šalį, priklausiusią Varšuvos paktui, taip pat prancūzų ir amerikiečių kultūrų hibridą prancūzakalbę Kanadą ir buvusias Prancūzijos kolonijas Afrikoje, pirmiausia dvikalbį (prancūzų–arabų) hibridą Maroką. Taip pat būtų galima klausti, dėl ko kai kurios yra mažiau palankios recepcijai, pavyzdžiui, Kolumbija (dėl Jungtinių Amerikos Valstijų traukos?), Ispanija, nuo seno silpniau integruota į žemyną, o po Napoleono karų mažiau besidominti Prancūzija, ir Valonija, galbūt labiau atsidėjusi savajai Grupei μ.

3. Germanų kalbos: anglakalbė Amerika ir germanakalbės šalys

3.1. Anglakalbė Šiaurės Amerika

Vakaruose kita svarbi kalbų grupė – germanų kalbos, joje būtent anglakalbius amerikiečius labiausiai traukia Greimo darbai. Nors Amerikos universitetai nuo devynioliktojo amžiaus tradiciškai orientavosi labiau į Vokietiją nei Prancūziją, amerikiečių kultūriniai mainai su prancūzais gerokai prasiplečia po 1945 metų. Aukštosiose mokyklose prancūzų kalba tampa pirmąja užsienio kalba, vyksta abipusės užsienio stažuotės, tarp Prancūzijoje studijuojančių užsieniečių reikšmingiausia dalis iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Kita vertus, Greimo, kaip ir daugelio kitų prancūzų ir apskritai europiečių, požiūris įvairiais atžvilgiais prieštarauja anglosaksų ir amerikiečių tekstinės analizės nuostatoms. Filologijoje pastarieji linkę į labiau empirines metodikas, gana skeptiškai vertina ambicingas teorijas ir priešinasi neologizmų bei specifinių terminų dauginimui. Greimo metodas šiuo atžvilgiu skiriasi nuo amerikiečių metodų, naudojamų kalbotyroje ir filosofijoje.

Pirmasis sumanymas išversti 1966 m. pasirodžiusią *Struktūrinę semantiką* žlunga, susidūręs su kolegų pasipriešinimu: neva anglakalbiams kalbininkams Greimo sosiūriškas metodas, filosofinės europietiškos perspektyvos, jo naratologija, tarpdiscipliniškumas bus nesuprantami ir neras pirkėjų. Kita vertus, tuo pat metu struktūralizmo banga pasiekia Ameriką, sukeldama gyvas diskusijas ir skatindama tyrėjus pasinaudoti naujomis idėjomis, akivaizdžiai besiskiriančiomis nuo jų tradicinių įgūdžių. Tai, dėl ko abejojo kai kurie anglakalbiai *Struktūrinės semantikos* vertintojai, tampa naujos tendencijos ženklu.

Nuo septintojo dešimtmečio pabaigos Greimo straipsnius, aptariančius tekstų analizę ir semiotinę teoriją, angliškai galima skaityti struktūralizmo antologijose ir žurnaluose, atviruose metodologinėms naujovėms, būtent *Diacritics*, *New Literary History* ir *SubStance*. Kaip ir Prancūzijoje struktūralizmo šlovės metais, Greimas pasirodo kaip retas ar net vienintelis novatoriškas kalbininkas, keliantis fundamentalius klausimus ir siūlantis tarpdisciplininį projektą. Pristatomos jo diskusijos

epistemologiniais klausimais, naudojamosi jo modeliais, pateiktais tekstuose, analizuojančiuose socialines įtampas ir transformacijas, nubrėžiami jo intelektualinės biografijos metmenys (žr., pvz., Broden 2015; Jameson 1988: 3–34, 75–101; Perron 2003).

Šitokiame kontekste amerikiečių kolegos tarp 1965 ir 1991 m. apie dešimtį kartų buvo pakvietę Greimą paskaitoms ir seminarams, penkios reikšmingiausios viešnagės 1960–1970 m. trukdavo nuo mėnesio iki trimestro. Daugiausia laiko jis praleido Berklyje, Toronte, Niujorke, bet lankėsi ir Kanadoje, Kalifornijoje bei Vidurio Vakaruose. Palyginti, jo vienintelė viešnagė Anglijoje truko aštuonias dienas. Nepaisant intensyvios mokslinės Greimo veiklos Šiaurės Amerikoje, nedaugelis anglakalbių lanko jo seminarą, dažniausiai tai prancūzų literatūros žinovai, kurie susieja savo kalbinę kompetenciją su domėjimusi naratyvumo ir kultūros teorijomis. Keletas anglakalbių dėstytojų ir tyrėjų, susipažinę su Greimo semiotika, naudojami jo idėjomis savo tyrimuose ir Jungtinėse Amerikos Valstijose dėstomuose kursuose, pavyzdžiui, marksistas teoretikas Fredricas Jamesonas, lankęs Greimo seminarą 1969–1970 metais. Vis dėlto, skirtingai nei romanų šalyse, neatsiranda nei tyrimo grupės, nei kurso, nei leidybinės iniciatyvos, skirtos Greimo projektui. Priešingai nei Lotynų Amerikos kolegos, anglakalbiai kalbininkai nesidomi jo veikalais, kaip, beje, beveik jokiais užsienietiškais metodais.

Struktūralizmui paplitus Amerikoje, Greimo knygų vertimai pasirodo didžiausiose leidyklose. *Aiškinamasis semiotikos terminų žodynas* išleidžiamas praėjus trejiems metams po publikacijos prancūzų kalba (Greimas, Courtés 1979), paskui išverčiamos penkios ankstesnės knygos. Pagaliau ateina eilė ir *Struktūrinei semantikai*, septyniolika metų po Paryžiaus leidimo. Skirtingai nei vertimai į romanų kalbas, vertimai į anglų kalbą vėluoja vidutiniškai dešimt metų, nesilaikant originalų leidimo sekos. Šis vėlavimas pakenkė *Struktūrinės semantikos* recepcijai: ji pasirodė po devynių angliškai paskelbtų Derrida monografijų ir septynių Foucault knygų. Tai trukdo taikyti kalbotyros sąvokas bendrajai epistemologijai ir kelia abejonių dėl struktūralizmo mokslinio įforminimo. Nuo 1993 m. beveik visi didieji semiotiniai Greimo darbai yra skaitomi angliškai. Vertimai į kalbą, tapusią pasauline, sudaro sąlygas paskleisti jo tyrimus ne tik anglakalbėse šalyse, bet ir Skandinavijoje, Azijoje ir net Lotynų Amerikoje, kur jau keturis dešimtmečius jaunimas mieliau mokosi Williamo Shakespeare'o negu Molière'o kalbos.

3.2. Germanakalbės bendruomenės

Vokiečių situacija yra ir panaši, ir skirtinga, palyginti su ką tik aptartąja anglų kalbos padėtimi. Aštuonioliktame amžiuje prūsų elitui prancūzų kalba buvo antroji ir net pirmoji kalba, vėliau germanakalbiai beveik nebeieško Prancūzijoje meno arba mąstymo atnaujinimo paskatų. Vokiškai kalbantys kompozitoriai, filosofai, filologai ir kiti mąstytojai plėtoja naujas paradigmas, kurios keletą amžių daro įtaką Vakarams, o Karaliaučiaus universitetas tampa pirmuoju

pasauliniu modeliu. Daugelyje sričių prancūzų intelektualai seka savo vokiečių kolegomis, o grįžtamasis poveikis gana retas. Pradedant 1930 m., Vokietijoje anglų kalba kaip pirmoji svetima kalba nurungia prancūzų kalbą, ir tik nedaug germanakalbių studentų lanko Greimo seminarą arba gina jo vadovaujamas disertacijas. Greimas keturis kartus, išskyrus struktūralizmui palankiausią septintojo dešimtmečio pabaigos ir aštuntojo dešimtmečio pradžios laikotarpį, buvo kviečiamas skaityti paskaitų Vokietijoje arba Ciuriche. Savo ruožtu Greimas įtraukia vokiškai kalbančius tyrėjus dalyvauti jo vadovaujamuose projektuose. Šį bendradarbiavimą paliudija 1971 metais Konstancoje prancūzų ir vokiečių surengtas simpoziumas dalyvaujant Wolfui-Dieteriui Stempelui.

1968–1979 metų Greimo ieškojimus tinkamai reprezentuoja devynių straipsnių vertimai į vokiečių kalbą, tačiau išverčiama tik viena knyga – *Struktūrinė semantika* 1971 metais.

Sumanymas versti *Du sens* ir *Du sens II* taip ir lieka neįgyvendintas. Vokiečių kalbininkai, atsidėję diskurso analizei, plėtoja savąją *Textlinguistik* ir ne itin domisi tyrimais kitapus Reino, o filosofų, turinčių savo problematiką, netraukia struktūralizmui būdingas tarpdisciplininis požiūris. Vis dėlto germanakalbiai mokslininkai savo gimtąja kalba gali stebėti Greimo darbuose užsimezgasias diskusijas, skirtas Biblijos egzegezei ir ideologijos kritikai.

3.3. Apibendrintas požiūris į germanų ir romanų kalbas

3.3.1. Germanų kalbos

Germanų kalbos lauke, kaip ir romanų bendruomenėse, esama specifinių atvejų. Išskirtinė Louiso Hjemslevo ir Viggo Brøndalio vieta Greimo darbuose 1960 m. patraukia danų dėmesį. Jaunieji Kopenhagos ir Orhuso mokslininkai du sykius pakviečia Greimą skaityti paskaitų Kopenhagoje ir išverčia dvi žymiausias jo knygas – *Struktūrinę semantiką* ir Greimo ir Courtés Aiškinamąjį semiotikos terminų žodyną. Be to, belgo flamando Hermano Parreto, lankiusio Greimo seminarą 1967–1969 metais, dėka daugelis flamandų įsitraukia į Greimo vadovaujamą tyrėjų grupę, paskui aiškina, plėtoja ir svarsto jo projektą. Greimas skaito paskaitas Luvene, Amsterdame, Utrechte ir Leidene, nyderlandų kalba išleidžiamas jo straipsnių rinkinys ir Semiotinių terminų žodynas.

Germanakalbėse šalyse tyrėjai dirba intelektiniuose kontekstuose, tolimesniuose prancūzų perspektyvai negu jų kolegų romanų šalyse. Greimo projekto atgarsis čia siejamas su domėjimusi struktūralizmu, didėjančios ar menkėjančios jo sėkmės ritmu. Šiaurės Amerikoje domėjimasis Greimo metodu yra reikšmingesnis ir ilgalaikiškesnis nei kituose germanų kalbų regionuose.

3.1.2. *Romanų ir germanų kalbos*

Apžvelgtose romanų ir germanų kultūrose drąsus, kartais ikonoklastinis Greimo modernizmas atitinka novatorišką septintojo aštuntojo dešimtmečio polėkį, palaikomą masinio studentų antplūdžio, universitetinių sistemų plėtros, daugelio jaunų dėstytojų atėjimo ir naujų žurnalų ir rinkinių atsiradimo. Mokslininkai humanitarai vadovaujasi Greimo darbais, taiko arba pritaiko jo modelius analizuodami kultūros praktikas ir produktus, naudojasi ambicingu teoriniu ir savarankišku metodu, skatinančiu tęstinumą.

Reikia su nuostaba konstatuoti, kad Greimo ir jo darbų recepcija Naujajame pasaulyje yra kur kas ryškesnė nei Senajame. Greimas, įveikęs Atlantą, apie vienuolika mėnesių praleidžia anglakalbėje Amerikoje ir pusantr mėnesio Brazilijoje, bet anapus Lamanšo trumpam vieši tik vieną kartą, o Pirėnų pusiasalyje tik dvi dienas. 1977–1985 metais į EHES įstoja aštuoniolika naujų doktorantų iš ispaniškai kalbančios Amerikos, bet tikrai vienas iš kaimyninės Ispanijos. Australijai, Islandijai ir Zairui, kiekvienai šaliai atskirai, atstovauja tiek pat doktorantų, kiek Ispanijai per visą šį laikotarpį. Naujojo pasaulio universitetai daug mieliau pertvarko ir pateikia naujus kursus negu daugelis Senojo pasaulio šalių. Akivaizdi išimtis – Italija, neprancūzakalbė Europos tauta, kurioje Greimo semiotikos recepcija yra reikšmingesnė nei kur kitur.

4. Tolimesnės Prancūzijos kultūros: Rusija-SSRS ir Kinija

Greimo ir jo darbų recepcija esmingai skiriasi bendruomenėse, kurių intelektinis gyvenimas kitoks nei Prancūzijoje ir kur per šaltąjį karą buvo stipri politinė bei ideologinė priešprieša Vakarams. Šiam tyrimo laukui priklauso Rusija-SSRS ir Kinija.

4.1. *Rusija-SSRS*

Rusija-SSRS – gana sudėtingas ir įdomus mūsų studijos objektas. Aštuonioliktajame amžiuje rūmų aplinkoje ir aukštajai rusų aristokratijai prancūzų kalba buvo pirmoji arba antroji kalba, bet devynioliktajame amžiuje jos vartojimas labai sumažėja. Nuo antrojo praėjusio amžiaus dešimtmečio Rusija Nikolajaus Trubeckojaus, Romano Jakobsono ir Sergejaus Karcevsčio pastangomis esmingai prisidėjo prie sosiūrinės ir struktūralistinės kalbotyros bei poetikos raidos. Rusijoje-SSRS ir bendruomenėse, su kuriomis ji glaudžiai bendrauja, struktūralizmo recepcija yra dvejopa. Viena vertus, mokslininkai žavisi naujomis mokslinėmis išraiškomis ir metamorfozėmis, kita vertus, jiems atrodo ideologiškai pavojingi kai kurie struktūralizmo, plėtojamo Prancūzijoje septintuoju dešimtmečiu, aspektai, nutolstantys nuo pagrindinių marksizmo-leninizmo principų. Maskva aktyviai plėtoja naująją kalbotyrą, ypač tokią jos taikomąją šaką kaip automatinis

vertimas, įforminantis Greimo semantinę kalbotyrą. Valdžia toleruoja ir semiotiką, konkrečiai – Tartu-Maskvos mokyklą.

Savo ruožtu septintuoju dešimtmečiu Greimas laiko rusų semiotikos mokyklą pačia reikšmingiausia ir įdomiausia jo paties projektui. Nuo 1966 m. jis susitikinėja, susirašinėja (prancūziškai) ir bendradarbiauja su Viačeslavu Ivanovu, Jurijumi Lotmanu, Eleazaru Meletinskiu, Petru Uspenskiu, Isaaku Revzinu ir Sebastianu Šaumianu. Lankydamasis Lietuvoje 1971 m. jis susitinka ir su rusų semiotikais Maskvoje, o 1979 m. Leningrade. Meletinskis ir vienas rusų kalbininkas aptaria *Struktūrinę semantiką* (Маковский 1967; Мелетинский 1969), tačiau joks Greimo tekstas neverčiamas.

Paskutiniaisiais dviem praėjusio amžiaus dešimtmečiais marksizmo nuosmukis ir atsivėrimas Vakarams sudaro palankesnes sąlygas prancūzų kultūros tyrimams, pasirodo pustuzinis Greimo straipsnių vertimų. Pagaliau išverčiamos trys jo knygos vėluojant maždaug dvidešimt penkerius ar trisdešimt metų. Panašiai nutinka ir garsesniems struktūralistams Lévi-Straussui ir Barthes'ui: beveik pusė jų svarbiausių tekstų tampa prieinami rusų skaitytojams praėjus kokiems trisdešimčiai ar trisdešimt penkeriems metams nuo jų pasirodymo prancūzų kalba. Viena knyga ir pustuzinis straipsnių išverčiami į lenkų kalbą, o dvi mitologijos knygos išleidžiamos baltarusių kalba.

Geopolitinei XX a. situacijai keičiantis skirtingomis kryptimis, Greimas turėjo progų plėtoti su slavų kolegomis dinamiškus mainus, atitinkančius abipusius interesus. Geležinė uždanga gerokai siaurino mainus, juos stabdė ir sociolingvistinės tendencijos. Priklausę Rusijos imperijai Greimo tėvai laisvai kalbėjo lenkiškai, rusiškai ir lietuviškai, o jo dukterėčia Sovietų sąjungoje gavo dvikalbį išsilavinimą lietuvių ir rusų kalbomis. Pats Greimas gimė Tuloje, Rusijoje, tačiau, kaip daugelis jo kartos lietuvių, užaugusių nepriklausomoje Lietuvoje, jis nekalbėjo jokia slavų kalba.

Šalis, kurioje Greimas užaugo, savitai veikė jo gyvenimą ir kūrybą. Naudodamiesi tarptautiniu moksliniu Greimo autoritetu ir skatinami neblėstančio jo įsipareigojimo savo gimtajai kalbai bei kultūrai, daugelis Lietuvos sovietinės socialistinės respublikos intelektualų, nepaisydami Maskvos politinės linijos, jį laikė tautos didvyriu. 1971 ir 1979 metais Vilniaus universitetui pavyko pasikviesti Greimą paskaitų ir seminarų ciklui, ir tai paskatino pradėti bendradarbiavimą su jaunais lietuviais. Jis palaiko dvipusius mainus ir studijų bei tyrinėjimo susitikimus, nepaisant cenzūros, skelbiama jo straipsnių lietuviškai ir rusiškai. Maskva penkerius metus draudžia išleisti Greimo semantinių ir semiotinių tyrimų antologiją, ji pagaliau pasirodo 1989 metais⁴. Vis dėlto tuo pačiu laikotarpiu į rusų kalbą išverčiami jo straipsniai apie naratyvinę analizę ir reikšmingos ištraukos iš Semiotinių terminų žodyno. Michailo Gorbačiovo deklaruoto atvirumo („гласность“) laikais ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę, didžioji dalis reikšmingiausių Greimo semantinių ir semiotinių tyrimų, nemažai interviu, straipsnių apie mitologiją išverčiama į lietuvių kalbą, beveik išimtinai Kęstučio Nastopkos ir Sauliaus Žuko pastangomis. Nuo 1992 m. Vilniaus universiteto A. J. Greimo semiotikos

ir literatūros teorijos centras vykdo reikšmingus tyrimo ir studijų projektus, plėtojančius Greimo mokslinį projektą. Lietuviai analizuoja Greimo atliktus lyginamosios mitologijos tyrimus, atskleidžia jo indėlį į gimtosios šalies kultūrą ir visuomenę, aptaria jo vietą tarp naujų intelektualinių tendencijų (žr. Keršytė 2017; Levina 2017; Nastopka 2017; Sverdiolas 2019).

Pirmoji Greimo monografija, skirta lietuvių mitologijai, parodo, kaip idėjų sklaidą veikia pasaulinė politika. *Apie dievus ir žmones* buvo išleista lietuvių išėivių Čikagoje. Moteris, augusi dvikalbėje lietuvių–rusų aplinkoje, prisimena, kaip jaunystės metais draugų namuose ji nelegaliai skaitė „draudžiamos knygos“ egzempliorius, kurių buvo draudžiama išsinešti. Praėjus dviem dešimtmečiams po Sovietų sąjungos iširimo, ji gavo Nepriklausomos Lietuvos Respublikos paramą versti ir išleisti knygą rusų kalba 2017 m., kai buvo minimas Greimo šimtmetis (Греймаc 2017).

4.2. Kinija

Iš trijų Rytų Azijos šalių, svariai pasitikusių Greimo darbus – Japonijos, Pietų Korėjos ir Kinijos – pastarosios, turinčios daugiausia gyventojų, recepcija yra pati reikšmingiausia. Čingų dinastija devynioliktojo amžiaus pabaigoje ėmėsi ryžtingų žygių atsiverti kitoms visuomenėms, kad atsvertų didžiųjų galybių įžaidų pažeminimą ir atžagarumą. Nors prancūzų kalba tėra trečioji užsienio kalba po anglų ir japonų, nemažai elitinių Kinijos universitetų vykdo solidžias prancūzų kalbos ir literatūros dėstymo programas. Septintuoju dešimtmečiu dėstytojai–tyrėjai verčia ir aptaria kontinentinę ir amerikietiškąją struktūrinę kalbotyrą. Tačiau Mao Zedongas atmeta ne tik šią atvirumo politiką, bet ir apskritai intelektualinę gyvenimą, ypač per kultūrinę revoliuciją, kurią vykdo tuo metu, kai Greimas pradeda savo seminarą Praktinėje aukštųjų studijų mokykloje ir kai išėina *Struktūrinė semantika*.

Reikia sulaukti devintojo ir dešimtojo dešimtmečio intelektualinio atsinaujinimo, kad Kinija vėl susidomėtų Vakarais. 1985 m. nuoširdaus pasisekimo sulaukia Fredrico Jamesono seminaras Pekino universitete, kur aptartos naujos Vakarų kultūros teorijos, tarp jų ir Greimo siūlymai. Struktūralizmo antologijos su Greimo straipsniu vertimas į kinų kalbą pasirodo 1989 metais. Prieš Greimui pradėdant dėstyti Paryžiuje, Prancūzija kviečia studentus azijiečius, tačiau 1977–1985 metais į EHESS įstoja vienintelis doktorantas kinas.

Šiame amžiuje prancūzų kalbos specialistai kinai, studijavę Paryžiaus doktorantūroje, vadovaujant Micheliui Arrivé bei kitiems prancūzų kalbos ir literatūros profesoriams, išverčia penkias Greimo monografijas. Šiuo metu rengiami dar dviejų Greimo knygų vertimai. *Struktūrinė semantika* ir kiti esminiai semiotikos tekstai pasirodė kinų kalba vėluodami apie trisdešimt metų, bet mūsų dienomis reikšmingi prancūzų veikalai išverčiami labai greitai. Pasak Semiotinių terminų žodyno vertėjo, kiniška ženklų ir simbolių samprata, tegu ir nuosekliai teoriškai nesuformuluota, randa atgarsį Pierce'o ir romanų autorių semiotikose. Savo ruožtu sinologės Janos Rošker detalios analizės rodo, kad

tradicinė konfucionistinė ir šiuolaikinė epistemologija struktūrinius santykius laiko pagrindiniais komponentais, apibūdinančiais ir išorinį pasaulį, ir žmogaus dvasią. Abi šias nuostatas įmanoma suderinti, ir tai neprieštarauja Lévi-Strausso požiūriui (Rošker 2010). Trimis paskutiniaisiais praėjusio amžiaus dešimtmečiais struktūralizmas ir Greimo kūryba sulaukia tam tikros recepcijos ir kitose Konfucijui artimose šalyse – Japonijoje ir Pietų Korėjoje.

4.3. *Apibendrinantis požiūris į tolimesnes prancūzų kultūrai šalis: universalija ir paskirybė*

Diskusijos apie Greimo metodą ir jo darbų vertimai į slavų bei Rytų Azijos kalbas suteikia jo kūrybai naują gyvenimą pasibaigus jo žemiškajai kelionei. Kaip ir kituose kontekstuose, Greimo semiotika skatina tyrėjus plėtoti jo tekstinės ir kultūrinės analizės metodus, atnaujinti ar papildyti filologines ir tradicines istorines nuostatas. Šios visuomenės, gerokai besiskiriančios nuo Prancūzijos, turi galimybę inicijuoti tyrimus, kurie kontrastuodami derina Greimo idėjas, tolimas tai kultūrinei kalbai, kurioje jo kūryba išaugo.

Šie nauji skaitytojai ir pašnekovai pateikia netikėtų požiūrių į tokius esminius klausimus, kaip antai skirtumas tarp hipotetinių universalijų ir specifinių kultūros praktikų. Daugelis centrinių Greimo teorijos komponentų, pavyzdžiui, elementarioji reikšmės struktūra ir paviršinė naratyvinė sintaksė, pateikia abstrakčius loginius-matematinius modelius, kurie turbūt laikytini universaliais, kaip jis ir siūlė. Tai, kad jais naudojasi ne Vakarų tyrėjai, analizuodami savo šalių praktikas ir kultūros produktus, – turiu omenyje Huai-Yu nagrinėtus kinų tekstus (2019 m.), vienos Alžyro gatvės analizę, atliktą Akli Mechoubo (2018 m.), ir Dramblio Kaulo Respublikoje sukurtą romanų analizę, pateiktą Abiba Diarrassouba (2015 m.), – patvirtina šį teiginį. Kita vertus, Greimas teigia, kad kai kurie jo teorijos elementai, pavyzdžiui, Proppo naratyvinė schema, taikoma tradicinėms vakarietiškomis istorijoms, yra būdingi būtent Vakarams.

Vis dėlto tam tikrais atvejais bendrybės ir skirtybės perskyra yra diskutuotina ir įdomi. Analizuodamas moderniąją prancūzų literatūrą, Greimas skaido universumą į keturias pagrindines stichijas – žemę, vandenį, orą ir ugnį – kaip tai nuo seno buvo daroma Vakaruose pradedant Aristoteliu, viduramžių filosofija ir medicina, baigiant Gastonu Bachelard'u. Greimas apibūdina šią tetradą kaip „elementarią figūratyvią struktūrą“, kurios dėmenys gali pasireikšti įvairiomis aranžuotėmis, susijungti su universalios kategorijos *gamta vs kultūra* dėmenimis ir derintis su įvairiomis individų ir visuomenių reikšmėmis. Rašydamas pratarmę semiotiniam straipsniui, kur ta pati kosmogoninė schema analizuojama Korane, jis pabrėžia, kad tokie tyrimai atskleidžia kultūrinius „ypatumus“, taip pat dėmenų „sutvarkymą“ ir patvirtina „į universalumą linkstančių kultūrų reliatyvumą“ (Greimas 1991). Nors ir nepriskyrė figūratyvios tetradinės struktūros universalijoms, Greimas, atrodo, kėlė tokią hipotezę.

Tais pačiais metais vienoje esė apie juslinį suvokimą greimininkė semiotikė nurodo, kad kinai ir japonai plačiai naudojami penkianare kosmogonija pridėdami medį ir metalą (auksą) ir neįtraukdami oro, kuris vertinamas kaip operatorius, galintis transformuoti stichijas (Keane 1991). Nors daugeliu atžvilgių palyginama su vakarietiška konfigūracija, ši kinų-japonų schema pateikia visiškai skirtingų elementų ir jokių būdu negali būti laikoma paprastu greimiškos schemos variantu.

Savo ruožtu, aptardamas sakymo instrumentus, Greimas perima Benvenisto tezę, pagal kurią kalbinio akto centre – dviejų asmeninių subjektų (*aš* ir *tu*) santykis. O štai kalbininkai, analizuojantys japonų kalbą, teigia, kad šioje kalboje į pirmąjį planą iškyla ne asmeniniai subjektai, o veikiau viešoji sritis ir kalbančiųjų santykinė padėtis socialinėje hierarchijoje. Greimas sakymo problematiką teigia esant viena iš kultūrinių praktikų, o Benvenistas pabrėžia universalųjų asmeninių įvardžių pobūdį. Vakarietiškos kognityvių universalijų hipotezės gali būti vaisingai gretinamos su kalbinėmis struktūromis ir su kultūros kategorijomis, galiojančiomis kitose visuomenėse.

5. Išvados

Greimo tarptautinės recepcijos geografija patvirtina bendrą taisyklę, kad ilgos trukmės socialiniai kontekstai esmingai veikia bendrąjį vertinamos kūrybos įspūdį. Kita vertus, sutikdami, kad nuo tautinių valstybių socialinės istorijos ir jų abipusių santykių su Prancūzija daug priklauso idėjų recepcija, iš mūsų tyrimo matome, kad esminį vaidmenį taip pat atlieka transnacionaliniai regionai. Įsitvirtinusių pasauliniame mieste Paryžiuje greimininkų tyrimai išplinta kompleksiniame tarptautiniame tinkle, kurį sukuria ir plėtoja kultūriniai, kalbiniai, instituciniai, asmeniniai ryšiai, peržengiantys politines sienas. Kita vertus, chronologinėje plotmėje anglakalbė Amerika, Rusija-SSRS ir Kinija rodo, kad vėluojantis kūrybos perdavimas į kitą kultūrą nebūtinai kenkia jos recepcijai, ypač jei ši nėra labai nutolusi nuo to, kas vyksta kitose šalyse.

Prancūzų kalbos vartojimas ir dėstymas – pamatinis veiksnys visuomenės santykiams su Prancūzija ir jos kultūra. Greimo gyvenimo metais Vokietijoje, Pietų Korėjoje, Kinijoje, Japonijoje ir Rusijoje-SSRS buvo palyginti nedaug mokinių, besimokančių prancūzų kalbos, ir jų indėlis į Greimo projektą labai kuklus. Atvirkščiai, tuo pačiu laikotarpiu daug didesnis jaunimo procentas mokosi prancūzų kalbos Jungtinėse Amerikos Valstijose, ir jo idėjų poveikis čia daug svarbesnis. Tokie anglakalbiai prancūzų kalbos ir literatūros specialistai kaip Jamesonas ar Paulas Perronas buvo esminiai Greimo tarpininkai anglosaksų-amerikiečių pasaulyje, taip pat daugelis kitų jo vertėjų amerikiečių savo studijų programoje kaip užsienio kalbą rinkosi prancūzų kalbą.

Nepaisant nedaugelio prancūzų kalbą studijuojančių amerikiečių ir to, kad nemažai jų praleido metus Prancūzijoje tuo metu, kai Paryžiuje dėstė Greimas, palyginti nedaug jų lankė jo seminarą ir perėmė jo metodą. Tai priešinga Lotynų Amerikai, kur prancūzų kalba geriausiai

atveju yra antroji užsienio kalba, bet iš kurios į Greimo seminarą atvyksta nemažai. Reikšminga tai, kad daug kas iš to regiono elito – šiai socialinei kategorijai priklauso Greimo bendradarbiai ir doktorantai – yra įsipareigoję prancūzų kalbai ir kultūrai. Lygiai taip pat nemažai tokio elito, kuris išsaugo požiūrių, idėjų, galimybių įvairovę, priklauso daugeliui Rytų Europos šalių, prancūzakalbei Saharai, Magrebiui. Sociolingvistiniai antrosios ar užsienio kalbos pavartojimo ypatumai įvairioje aplinkoje, skirtinguose ekonominiuose sektoriuose ar amžiaus grupėse gali stipriai paveikti naudojimąsi šia kalba atliekamais tyrimais.

Romanų kalbose ir kultūroje gimtosios kalbos kompetencija yra glaudžiai susijusi su prancūzų idėjų, tarp jų ir Greimo darbų recepcija. Lotynų amerikiečiai ne tik sudaro 85 procentus įstojusių į EHESS nuo 1977 iki 1985 metų, bet ir svariai prisideda prie reikšmingiausios jo semiotikos recepcijos. Romanų tautų kalbos ir kultūros giminingumas atliko esminį vaidmenį tarptautinio Greimo tyrimų poveikio geografijoje.

Dalyvavimas Greimo projekte labai daug priklauso nuo ryšio su institucijomis ir nuo asmeninių kontaktų. Sudėtingą jo semiotiką maitina tiesioginiai mainai su seminaru, jo gretutinėmis veiklomis arba su kitomis panašiomis tyrimo ir dėstymo struktūromis, kone privalomomis norint įvaldyti Greimo metodą. Iš anapus Prancūzijos esančių kultūros erdvių Lotynų Amerika pasiunčia daugiausia tyrėjų studijuoti su Greimo grupe Paryžiuje ir pateikia plačiausią jo metodų recepciją, išskyrus tikrai Prancūzijos kaimynę Italiją. Iš Lotynų Amerikos šalių Greimas rengia paskaitas ir seminarus tik Brazilijoje, kur savo ruožtu sudaromos tyrimo grupės, įkuriami kursai, semiotiniai žurnalai, daug gausesni ir dinamiškesni nei kitose regiono šalyse.

Pirmaisiais Greimo paryžietiškos karjeros metais neretai jo darbų vertimus užsakydavo ir jų leidimui vadovaudavo leidyklos, o vėliau tokius projektus dažniausiai rengė ir vykdė su juo studijuojantys ar bendradarbiaujantys asmenys. Iš vienuolikos Greimo knygų vertimų į italų kalbą jo seminaro dalyviai arba jų pačių studentai parengė (ar prisidėjo rengiant) septynis; vertimuose į anglų kalbą šią dalį sudaro penkios knygos iš aštuonių, į ispanų kalbą – šešios iš vienuolikos. Greimo gyvenimo metais daugiau kaip pusę jo knygų išvertė tyrėjai, dirbę su juo Paryžiuje. Dažnai jo artimiausi bendradarbiai Diana Luz Pessoa de Barros, Paolo Fabbri, Fredricas Jamesonas, Hermanas Parretas ir Paulas Perronas ir tampa svarbiausiais užsienio pašnekovais.

Kita vertus, dvylika Greimo kelionių į anglakalbę Ameriką, nors gerokai padidino pagrindinių bendradarbių skaičių, bet nepaskatino atsirasti didesniai būriui naujų mokinių, ir to nepakako įveikti vietines intelektines tendencijas ir įsteigti ilgalaikes institucines struktūras, palaikančias jo semiotiką, kaip tai buvo Lotynų Amerikoje. Atrodo, kad asmeninė veikla gali sustiprinti bendruosius tarpkultūrinius ryšius, išryškinti tradicijų, pažinimo produktų panašumą, bet to per maža, kad atsirastų reikšminga recepcija, jei – bent kol kas – nėra kultūrinės, istorinės paramos.

Dėl skirtumo tarp Greimo tekstų, skaitomų ta ar kita kalba, skaitytojų atpažįstamas autorius gerokai keičiasi priklausomai nuo jų

kalbinių kompetencijų. Skaitantys viena iš tų kalbų, kuria Greimas rašė, gali išsamiausiai jį pažinti. Prancūzakalbiai turi galimybę stebėti chronologinę jo tyrimų raidą, tikrą šiuolaikinių kalbinių mokslų plėtros mikrokosmą. Užtat lietuviai gali susipažinti su jo publicistika, o tai beveik neprieinama kitiems skaitytojams. Savo ruožtu jo semiotika leidžia anglakalbiams patenkinti žinių troškulį, tačiau jiems neatsiveria nei akivaizdus posūkis, paliudytas esė *Apie netobulumą*, nei jo mokslinio kelio istorinė trajektorija, nei praėjusio amžiaus įvykių bei asmenybių vertinimas publicistiniuose straipsniuose. Baltarusiai gali susipažinti tik su Greimu mitologu. Žodžiu, kiekviena kalba pateikia kitokį Algirdo Juliaus Greimo vaizdą.

Iš prancūzų kalbos vertė Kęstutis Nastopka. Versta iš rankraščio „La réception internationale de l'œuvre d'A. J. Greimas“. Vertimą tikrino Nijolė Keršytė.

Literatūra

- Broden, Th. F. 2015. Algirdas Julius Greimas: education, convictions, career. *The American Journal of Semiotics* 31 (1–2), p. 1–27.
- Broden, Th. F. 2017. Introduction: from A. J. Greimas to Romance semiotics today. *Semiotica* 219, pp. 3–12. <https://doi.org/10.1515/sem-2017-0131>
- Broden, Th. F. 2017. Selected Works by A. J. Greimas. *Semiotica* 214, p. 409–438. <https://doi.org/10.1515/sem-2016-0217>
- Cortázar, J. 1963. *Rayuela*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana.
- Eco, U. 1986. *Semiotics and the Philosophy of Language*. Bloomington: Indiana University Press.
- Escudero Chauvel, L. 2006 [1998]. La Federación Latinoamericana de Semiótica. ¿Existen los semiólogos latinoamericanos? *Alicante, Biblioteca virtual Miguel de Cervantes*. <http://www.cervantesvirtual.com/>.
- Greimas, A. J. 1991. Avant-propos. *Nouveaux actes sémiotiques* 13, p. I–II.
- Greimas, A. J., Courtés J. 1979. *Sémiotique: dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris, Hachette.
- Jameson, F. 1988. *The ideologies of theory: essays 1971–1986. Vol. 2. Syntax of history*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Keane, T. 1991. Figurativité et perception. *Nouveaux actes sémiotiques* 17, p. 1–30.
- Keršytė, N. 2017. Rethinking ideology: Greimas's semiotics, neomarxism, and cultural anthropology. *Semiotica* 219, p. 485–509. <https://doi.org/10.1515/sem-2017-0128>
- Levina, J. 2017. Nežinomas Greimas egodokumentų archyve. *Darbai ir dienos* 68, p. 71–84. <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8769.68.3>
- Marrone G. 2011. *Introduzione alla semiotica del testo*. Bari: Laterza, p. 179–187.
- Маковский, М. 1967. О структурной семантике (*Sruktūrinės semantikos recenzija*). *Вопросы языкознания* 5. Москва: Наука, p. 132–140.
- Мелетинский, Е. 1969. *Структурно-типологическое изучение сказки*. In: Пропп В. *Морфология сказки*, 2-е изд. Москва: Наука, p. 134–166.
- Nastopka, K. 2017. Les recherches de Greimas sur la mythologie lithuanienne. *Semiotica* 214, p. 139–158. <https://doi.org/10.1515/sem-2016-0180>

- Perron, P. 2003. *Narratology and Text: Subjectivity and Identity in New France and Québécois literature*. Toronto: University of Toronto Press.
- Rastier, F. 1987. *Sémantique interprétative*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Rošker, J. 2010. The Concept of structure as a basic epistemological paradigm of traditional Chinese thought. *Asian philosophy* 20 (1), p. 79–96.
- Secord, J. 2004. Knowledge in transit. *Isis* 95(4), p. 654–672. <https://doi.org/10.1086/430657>
- Sverdiolas, A. 2019. „Algirdas J. Greimas’s egology“, *Actes sémiotiques* 122.
- Греймас А. Ю. 2017. *О богах и людях. Исследования по литовской мифологии*. Vert. Marija Čepaitytė. Maskva-Vilnius: Неолит-Baltos lankos.

Notes

- 1 Šis tyrimas buvo pristatytas Lježo universiteto Semiotikos ir retorikos centre ir semiotinių tyrimų grupės seminare San Paulo valstijos universitete Ararakvaroje. Vertime į lietuvių kalbą pateiktas tyrimų apibendrinimas. Panaudotų šaltinių nuorodas galima rasti amerikietiškoje versijoje, kuri pasirodys žurnale *Semiotica*.
- 2 Greta daugelio kitų norėtume pareikšti padėką Dianai Luz Pessoa de Barros, Waldirui Beividui, Anouarui Ben Msili, Giovanni Bove’ui, Perui Aage Brandtui, Yong Ho Choi, Mariai Giuliai Dondero, Raúliui Dorra, Paului Fabbri, Robertui Flores, Huai-Yu, Sündüzui Kasarui, Ahmedui Kharbouchui, Jūratei Levinai, Ivāi Carlos Lopes, Katarzynai Machtyl, Francesco Marscianiui, Innai Merkoulouvai, Kęstučiui Nastopkai, Winfriedui Nöthui, Paului Perronui, Michaeliui Smithui ir Alessandriui Zinna.
- 3 « Aprender francés y conocer París fue uno de los ideales del hombre culto latinoamericano. París era vista como la capital de las artes y en general de las humanidades », Raúl Dorra, elektroninis laiškas autoriui, 2018, lapkričio 7.
- 4 Greimas, A. J. (1989), „Algirdas Julien Greimas“, Francescos Piolot interviu, transliuoti France Culture laidoje nuo vasario 13 iki 17.